

Костик В. М.,
Закарпатський державний університет, м. Ужгород

СПЕЦИФІКА СИНТАКСИСУ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ ЕКОНОМІКИ

У науковій статті розглянуто такий феномен, як фаховий текст та його науково-технічний переклад, глибше розглянуті мовні засоби, що реалізують у фахових текстах комунікативну функцію. Проведено аналіз фахової мови економіки на різних рівнях її функціонування. Зосереджено увагу на дослідженні питань морфологічних та синтаксичних ознак функціонування фахових текстів економіки, їх спільних та відмінних рис, а також реалізації їх у перекладі.

Ключові слова: синтаксис, фаховий текст, переклад, синтаксичні засоби, синтаксичні моделі, селекція, компресія, уніфікація речень, анонімізація.

В научной статье рассмотрен такой феномен, как профессиональный текст, а так же его научно-технический перевод, глубже рассмотрены языковые средства, которые исполняют в такого рода текстах коммуникативную функцию. Проведено анализ профессионального языка экономики на разных уровнях его функционирования. Сосредоточено внимание на исследовании вопросов морфологических и синтаксических особенностей функционирования экономических текстов, их общих и отличительных чертах, а так же их реализации в переводе.

Ключевые слова: синтаксис, профессиональный текст, перевод, синтаксические средства, синтаксические модели, селекция, компрессия, унификация предложений, анонимизация.

The article focuses on the investigation of a number of questions, concerning the general problems and controversial points of scientific and technical translations. The analysis is conducted from the point of view of its fulfillment of morphological and syntactic functions. The theme of its consideration is to compare the general and distinct characteristic features of economics texts. Particular attention is paid to the subject parameters of the above mentioned scientific texts.

Keywords: syntax, professional text, translation, syntactic means, syntactic models, selection, compression, unitization of sentences, anonymization.

З середини 80-х років ХХ століття інтерес науковців, що займаються проблемами фахових мов, поширився з терміна на такий феномен, як фаховий текст. Останній сьогодні аналізується передусім у двох аспектах: комунікативному та з погляду граматики тексту. У другому випадку текст розглядається як інформативна одиниця мовної системи, відчужена від адресата, мовленнєвої ситуації і зафіксована у вигляді послідовних висловлювань, які поєднані логічним зв'язком [8, с. 11].

Актуальність даної статті полягає в тому що, дослідження поняття перекладу, специфіки та особливостей перекладу німецьких фахових текстів економіки може бути використане в різних цілях, а зокрема з метою досконалого вивчення процесу перекладу загалом, а також для глибокого взаєморозуміння між автором і адресатом, яке залежить від мовної організації тексту.

Метою даної статті стала граматична структура та синтаксичні особливості економічних текстів, а також виявлення спільних та відмінних ознак різних типів фахового тексту економіки.

Аналіз граматичної структури фахових текстів можемо знайти у роботах різних науковців Л. Гофмана, Г. Флука, Е. Бенеша та ін. [14, с. 102]. Згадані науковці розглядають тексти різних фахових сфер, для того щоб виявити ознаки, які відрізняють фаховий текст від інших типів. Науковці відзначають, що головним критерієм, що відрізняє один жанр науково-технічної літератури від іншого, є функціональна призначеність тексту. Саме вона і визначає відбір конкретних мовних засобів для певного виду тексту [10, с. 82]. Увага даної статті була сконцентрована на різних типах економічних текстів. Фахова мова реалізується, як уже зазначалося, у великій кількості текстів, що диференціюються в плані їх тематичної спрямованості (виробничо-технічні та науково-теоретичні), галузевої (промисловість, сільське господарство тощо) та жанрово-стильової (статті, монографії, навчальні посібники) приналежності [9, с. 30].

Наші спостереження не дають нам можливості говорити про наявність власного синтаксису, але дозволяють стверджувати, що синтаксичні засоби фахового тексту значно відрізняються за кількісною та якісною оцінкою вживання від засобів у текстах нефархового характеру [2, с. 204]. Синтаксис (від грец. *побудова, зв'язок, з'єднання*) – це наука про граматичні форми, об'єднання яких забезпечують морфеми. Об'єктом синтаксису виступає дослідження структури і функції висловлювань у відношенні до ситуації, мовця і слухача.

Оскільки у фахових текстах прості речення, які складаються тільки з підмета і присудка, майже не трапляються, то особлива увага дослідників фахових мов присвячена формам та функціям поширення простих речень та складнопідрядних, які є панівними у наукових текстах [14, с. 103]. Ці поширення здійснюються за допомогою численних обставин та означень, які у ході дослідження не виділялись як другорядні члени речення, а розглядалися як цілі підметові й присудкові групи (іменникові та дієслівні комплекси), що дало змогу не тільки пояснити довжину цих речень, а й виявити комплексність компонентів наукового виразу [3, с. 252], наприклад: ... *die Wirkung der Wachstumsimpulse auf die Wirtschaft Deutschlands ...* [6, с. 90]; *Das beeinflusste eine Verminderung der Zahl der arbeitslosen Menschen entscheidend* [6, с. 90]. У дослідженнях більше уваги приділялося номінальним групам, оскільки вони в ролі підмета, іменного присудка, додатка чи обставини в складі присудкової групи відіграють значно важливішу роль у фаховому реченні, а ніж дієслівні групи і часто є ідентичними до термінів. Слід пам'ятати, що номінальні групи не обов'язково виконують функцію підмета.

Що стосується загальної характеристики речень фахової мови, то живаються переважно пасивні та безособові речення [5, с. 285], наприклад: *So wurden die Lohnzusatzkosten gesenkt, der Arbeitsmarkt flexibilisiert und Bürokratie abgebaut* [6, с. 101]; *Es gibt eine kritische Masse von Firmen, die sich in räumlicher Nähe zueinander befindet.* [6, с. 97]. Використання пасивних конструкцій пояснюється прагненням до об'єктивності при описі. У фаховому реченні

широко використовуються інфінітивні конструкції, наприклад: ... *in kurzer Zeit zu flexibilisierenden Arbeitsmarkt...* [6, с. 94]. Вищенаведені синтаксичні конструкції є результатом прагнення до якомога точнішого, безособового та економного вираження науково-технічних відносин у реченні і можуть бути досліджені у фахово-теоретичному аспекті писемної комунікації.

Специфіка фахових мов особливо чітко виявляється в лексичі, оскільки тут кожна з них утворила більш або менш самостійну термінологію [5, с. 416]. У граматиці ж немає специфічної фахової підсистеми. Не можна відзначити також певного розширення загальнонавчальної граматики, а навпаки, ми спостерігаємо обмеження вживання певних синтаксичних та морфологічних засобів при дотриманні правил німецької граматики.

Найважливішими поняттями для дослідження фахового синтаксису та морфології є селекція та функціональні зміни [5, с. 417]. Під селекцією ми розуміли не тільки вибір певних конструкцій та форм, але також частотність їх уживання, тобто мова йде про кількісні ознаки. Селекція синтаксичних конструкцій проявляється з позиції типів речень, нашарування означень, субстантивації та функціональних словосполучень, завдяки яким маніфестуються головні функції фахової комунікації – зрозумілість, економність та анонімність [29, с. 80]. Між загальнонавчальною та фаховою граматику майже не зафіксовано якісних розбіжностей, а лише кількісні.

Одним із аспектів досліджень фахового тексту є аналіз довжини речення, тобто кількості слів у ньому. Речення середньої довжини найбільш точно виражають логічні судження і дозволяють читачеві їх добре запам'ятовувати, тому вони переважають у науково-популярних текстах та в економічних звітах [14, с. 105]. Кількість членів речення в реченні залежить від типу тексту.

Наше дослідження підтвердило також домінуючу роль у фахових текстах розповідних речень, наприклад: *Sie alle bauen auf gute wirtschaftliche Rahmenbedingungen im "Land der Ideen" und auf die ausgezeichnete Qualifikation der Arbeitnehmerinnen und Arbeitnehmer* [6, с. 91]. У письмовій фаховій комунікації інші типи речень майже не вживаються.

Наступним етапом дослідження став аналіз типів речення – простого з його різновидами (поширених/ непоширених) та складного. Аналіз фахових текстів економіки підтвердив панівну тенденцію до селекції та уніфікації речень. Головну роль відіграє просте поширене речення, наприклад: *Ein klarer Hinweis auf die Wettbewerbsfähigkeit der deutschen Unternehmen ist die seit 1991 deutlich gestiegene Exportquote der wichtigsten Exportbranchen* [6, с. 91]. Прості поширені речення з однорідними членами надають опису яскравості та образності. Найбільш поширеною моделлю для досліджених німецьких фахових текстів економіки є структура речення "підмет – присудок – додато́к", наприклад: *Ausländische Firmen schätzen die Stärken des deutschen Marktes* [6, с. 93].

Широко вживається у економічних текстах складнопідрядне речення, яке складається з двох компонентів, наприклад: *Eine Befragung der Wirtschaftsprüfungsgesellschaft Ernst & Young unter international tätigen Unternehmern ergab im Jahr 2007, dass Deutschland auch bei der Einrichtung von Forschungs- und Entwicklungszentren favorisiert wird* [6, с. 95]; *Auf den Weltmärkten gut positioniert präsentiert sich auch die deutsche Umweltechnologiebranche, wobei die Windenergieanlagenhersteller über einen Weltmarktanteil von 50 Prozent verfügen* [6, с. 96]. Серед складнопідрядних речень найбільш поширеними є підрядні означальні, оскільки вони характеризують окремі властивості і особливості предмета чи явища, наприклад: *Eine Voraussetzung für das Funktionieren des Wirtschaftslebens in Deutschland ist der freie Wettbewerb, der durch das Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen geschützt wird* [6, с. 92]. Підрядні речення підвищують експліцитність, зрозумілість та логічність викладу фахового тексту, оптимізуючи його таким чином [7, с. 80].

У функції засобів зв'язності між реченнями у фахових текстах використовуються: 1) займенники, наприклад: *Eine wichtige Säule im Dienstleistungssektor bilden die Unternehmen des Banken- und Versicherungswesens* [6, с. 102-103]. *Sie konzentrieren sich in Frankfurt am Main, wo auch die Europäische Zentralbank, die Hüterin des Euro, die Bundesbank und die Deutsche Börse ansässig sind* [6, с. 103];

2) повтори, наприклад: *Der Ausstellungs- und Messe-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft (AUMA) ist der Spitzenverband der deutschen Messebranche. Seine zentrale Aufgabe ist es, die deutschen Messe im In- und Ausland zu stärken* [6, с. 101]. *Der AUMA koordiniert auch die Auslandsmesseaktivitäten der deutschen Wirtschaft unter anderem für die jährlich rund 230 von der Bundesregierung unterstützten Exportplattformen* [6, с. 101]. Повтори ключових слів є одним із звичайних способів зв'язку у тексті, що забезпечує змістову зв'язність.

3) сполучники, наприклад: *Allein Siemens hat 2006 fast 1500 internationale Patente angemeldet und liegt damit weltweit auf dem dritten Platz* [6, с. 102]. Використання сполучників служить підвищенню рівня логічності викладу.

4) різноманітні слова-замінники, наприклад: *Im Automobilbau, in der Elektrotechnik, im Maschinenbau und in der chemischen Industrie arbeiten rund 2,88 Millionen Menschen, die einen Umsatz von 767 Milliarden Euro generieren* [6, с. 95]. *Diese Industriebranchen sind in den vergangenen Jahren durch Verlagerung der Absatzmärkte und den Druck aus Niedriglohnländern zum Teil stark geschrumpft oder wie etwa in der Pharmaindustrie durch Übernahmen und Fusionen in den Besitz ausländischer Unternehmen gelangt* [6, с. 101].

Загальна вимога фахової комунікації – представляти предметні відносини коротко і точно досягається у синтаксисі за допомогою компресії. Для фахових текстів типовими є такі її форми: 1) редукція підрядних речень і використання замість них дієприкметникових та дієприслівникових конструкцій, наприклад: ... *die höchstentwickelten Industrienationen* ... [6, с. 95];

2) часте використання форм родового відмінка, наприклад: ... *die Stärken des deutschen Marktes* ... [6, с. 97]; ... *die Steuern der europäischen Industrieländer* ... [6, с. 95];

3) застосування прийменникових груп (прийменник + іменник), наприклад: ... *verfügen über einen Festnetzanschluss* ... [6, с. 95]; ... *die Umsetzung in marktfähige Produkte* ... [6, с. 98]; ... *der Anteil an den deutschen Unternehmen* ... [6, с. 100];

4) еліпси, наприклад: ... *Hohe Wettbewerbsfähigkeit* ... [6, с. 93];

5) використання поширених та непоширених означень, наприклад: ... *die drittgrößte Volkswirtschaft* ... [6, с. 94]; ... *die Grundzüge der geplanten, angestrebten wirtschafts- und finanzpolitischen Ziele* ... [6, с. 96];

6) перерахування, наприклад: *...attraktive, hochentwickelte, intensive Marktwirtschaft...* [6, с. 92]; *... die internationale und wettbewerbsfähige Wirtschaft ...* [6, с. 92]. Перерахування використовується для уточнення і демонстрації об'єкта, на який спрямована дія. Перерахування може займати як сильну позицію (на початку або в кінці речення), так і слабку (в середині). Наприклад: *Den Aufschwung festigen, die Konsolidierung der Haushalte fortführen und weitere innere Wachstumskräfte der Wirtschaft freisetzen, so heißen die erklärten Ziele der Bundesregierung* [6, с. 98]; *Eine deutliche Senkung der Steuersätze für Unternehmen soll die Investitionsanreize stärken, die Attraktivität des Standorts im internationalen Steuerwettbewerb und eine Erleichterung der Unternehmensnachfolge bei der Erbschaftsteuer steigern* [6, с. 98]; *Daneben sind Klimaschutz, Energieversorgung, Gesundheit, Sicherheit, Mobilität die großen Herausforderungen der Gegenwart* [6, с. 98]. Це залежить від того, чи хоче автор акцентувати на ньому свою увагу і наскільки важлива дана інформація.

Слід підкреслити, що у різних типах фахових текстів ці форми вживаються з різною частотою. Вона залежить від мети та адресата тексту, адже надмірне скорочення ускладнює здійснення фахової комунікації [1, с. 38].

Під час дослідження фахового тексту стає помітною така його риса, як анонімність, що досягається різними мовними засобами. Особливо поширеним з цією метою є використання займенників *wir, man* чи *es*, наприклад: *Es bedurfte riesiger Anstrengungen, sie zu modernisieren* [6, с. 97]; *Seit der Wiedervereinigung transferiert man jährlich rund 80 Milliarden Euro* [6, с. 103]; *Es ist für die deutschen Unternehmen besonders wichtig, der Konkurrenz qualitativ einen Schritt voraus zu sein* [6, с. 105]; пасивних, рефлексивних (зворотніх) та безособових дієслівних форм, наприклад: *Der Staat bemüht sich jedoch um einen sozialen Ausgleich zu garantieren* [6, с. 94]; *Davon sind 25 Milliarden Euro in die Schlüsselbereiche, Verkehrsinfrastruktur, Bildung investiert* [6, с. 98]; *Im Durchschnitt der Jahre 1996 bis 2005 wurde in Deutschland je 1000 Beschäftigte an nur 2,4 Tagen gestreikt und damit sogar weniger als in der Schweiz mit durchschnittlich 3,1 Streiktage* [6, с. 105] та неповних підрядних речень у вигляді інфінітивних, герундійних та дієприкметних конструкцій, наприклад: *... ohne den mittelständlichen Unternehmen mehr Freiraum zu verschaffen ...* [6, с. 102], *für das hohe Qualifikationsniveau hervorbringend...* [6, с. 102], *um die deutlich gestiegene Exportquote der wichtigsten Exportbranchen zu betrachten ...* [6, с. 92]. У німецькій мові вищенаведені засоби виражають різні ступені анонімізації та узагальнення, які обгрунтовані вимогами стилю.

Таким чином, можемо констатувати, що у текстах фахової комунікації чітко простежується тенденція до скорочення речення, що досягається частим використанням прийменникових конструкцій, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів, до анонімізації та узагальнення фахового повідомлення, шляхом використання пасиву в реченнях та третьої особи. Домінантну роль у досліджених фахових текстах економіки відіграють прості поширені речення, оскільки вони задовольняють потреби фахової комунікації, підвищують інформаційну насиченість та адекватно виражають логічність судження. Речення середньої довжини дозволяють читачу їх добре запам'ятовувати і тому переважають у науково-популярних текстах та в економічних звітах. Засобами зв'язності між реченнями у досліджених німецьких фахових текстах економіки виступають займенники, сполучники, повтори, та слова-замісники. Типовими засобами компресії фахових текстів економіки є редукція підрядних речень, родовий відмінок, прийменникові групи, означення та перерахування.

Література:

1. Citkina F. Terminology and Terminology Science in Ukraine / Citkina F. // Terminology Science and Research. Journal of the international Institute for Terminology Research (ITTF). – 1991. Vol. 2, № 2. – P. 38-45.
2. Fluck H. Fachsprachen. – Tübingen und Basel : A. Francke Verlag, 1996. – 204 S.
3. Hoffmann L. Fachwissen und Fachkommunikation. Zur Dialektik von Systematik und Linieratät in den Fachsprachen / Hoffmann L. – Tübingen : Gunter Narr- Verlag, 1993. – Band 2. – S. 614
4. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache / Hoffmann L. – 2 Auflage. – Tübingen : Gunter Narr-Verlag, 1985. – S. 85.
5. Hoffmann L. Syntaktische und morphologische Eigenschaften von Fachsprachen / Hoffmann L. // Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. – Berlin : Der Tagesspiegel gmbh, 1998. – S. 416-427.
6. Kappler A. , Reichart S. Tatsachen über Deutschland. – Frankfurt am Main : Societat-Verlag, 2008. – 194 S.
7. Roelcke T. : Fachsprachen. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2005. – 323 S.
8. Баженова Е. А. Научный текст в аспекте политтекстуальности / Е. А. Баженова. – Пермь: Изд-во Пермского ун-та, 2001. – 270 с.
9. Борисова Л. И. О контекстной семантике общенаучного текста / Л. И. Борисова. // Семантика текста и проблемы перевода. – М. : “Правда”, 1984. – С. 31-41.
10. Головин Б. Н. Термин и слово / Б. Н. Головин. – Горький, 1980. – 156 с. : ВПЦ “Київський університет”, 2007. – Випуск 22. Частина 2 – С. 102-108.
11. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія і практика перекладу (німецька мова). – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
12. Михайлов Л. М., Вебер Г., Вебер Ф. Деловой немецкий язык : бизнес, маркетинг, менеджмент : учеб. пособие для вузов. – 2-е изд., испр. – М. : Астрель : АТС, 2006. – 302 с.
13. Стреловский Г. М., Латышев А. К. Научно-технический перевод. – М. : “НАУКА”, 1980. – 175 с.
14. Синьо В. Синтаксичні та морфологічні особливості фахової мови лісівництва / В. Синьо. // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2007. – Випуск 22. Частина 2. – С. 102-108.
15. Шелест В. Факти про Німеччину. – Київ : Нова книга, 2008. – 194 с.
16. Шмелёв Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелёв. – М. : Наука, 1973. – С. 71.